

umire na križu, pogrdivan i ismijevan. — Propovjednik nas baca u moderni život obolosti, častohleplja, nečistoće, da nam onda uzdigne visoko ideale kršćanstva u poniznosti, samoprijegoru, ljubavi k bližnjemu, čistoći, ljubavi prema rassetome Spasitelju. On ne govori samo: to moraš, a to ne smiješ, nego kao duboki psiholog, iz prirodene svijesti i čežnje čovjeka za srećom, poštenjem i blaženstvom, stvara u duši dispoziciju za višom srećom, višom žrtvom, višom ljubavi k Onome, koji je još i na križu ljubio svoje neprijatelje. — Zbirka ovih korizmenih propovijedi odlikuje se baš time, što je sam Dubowy imao nakanu, da tom svojom publikacijom podade svećenstvu gradu, koju će po volji moći primijeniti bilo radniku bilo intelektualcu, bilo seoskom bilo gradskom čovjeku. A svakako će ova zbirka služiti i kao korisno duhovno štivo. Dr. M. I.

Slipj Dr. Josephus: Num Spiritus Sanctus a Filio distinguitur, si ab eo non procederet? Leopoli 1927., typis »Naukove Tovarystvo im. Ševčenka«, ed. »Bohoslovija« n. 6., 8°, p. 36.

Valja priznati, da Bogoslovsko grkokat. Društvo u Lavovu lijepo radi. Njegova se životna snaga očituje ne samo izdavanjem periodičkog časopisa »Bohoslovija«, nego i naučnim edicijama, kojima Društvo nastoji i vanjski naučni svijet upoznati s tekovinama svoga rada na polju bogoslovske nauke. Knjižica Dr. Slipoga je po redu šesta, što je izdalo ovo društvo, a zasijeca u područje visokog spekulativnog bogoslovlja.

Auktor je izdao već više publikacija o dogmi Presv. Trojstva.¹ Zašto si baš pitanja o Presv. Trojstvu odabrao za predmet naučnog proučavanja, teško je prosuditi. Nakon lionskog i floretinskog sabora i onih dugih sredovječnih disputa danas su ova pitanja slabo aktualna. Istočni ih bogoslovi u opće više i ne pokreću. Istina mogu se o njima i danas pisati učene rasprave, ali one će imati značenje tek unutar ograničenog broja katoličkih bogoslova i profesora, koje ta pitanja spekulativnog bogoslovlja »ex professo« zanimaju.

Gornja se knjižica bavi genezom i kritikom istoričkog razvoja skotističke nauke o formalnom distinktivnom principu stvarne osobne razlike između Sina i Duha Svetoga. Prema nauci Skotista tim distinktivnim principom nije suprotni odnosaj (relatio opposita) između Sina i Duha Sv., t. j. ta okolnost, što Duh Sv. i od Sina ishodi, nego različiti načini njihovog ishodenja od Oca, t. j. ta okolnost, što Sin ishodi od Oca »rođenjem« (filiatio), a Duh Sv. »duhnovenjem« (spiratio).

Kad je Fotije istupio tvrdnjom, da Duh Sv. ne ishodi od Sina, dobro je već unaprijed osjećao glavni prigovor, što će se staviti njegovoj nauci, da naime u takvom slučaju ne će biti stvarne razlike između Sina i Duha Svetoga. Toj poteškoći doskočio je Fotije na taj način, što je uvelike isticao druge razlike med božjim osobama, poimence različiti način, kojim Sin i Duh Sv. izlaze od Oca. Dakako i ti različiti načini ishodenja od Oca

¹ Die Trinitätslehre des byzantinischen Patriarchen Photios, Innsbruck 1921., De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Si explicanda, Leopoli 1923., De principio spirationis in SS. Trinitate, Leopoli 1926.

jesu neki »odnošaji«, ali odnošaji »disparatni«, koji istinabog mogu da uvjetuju stvarne razlike u bićima ograničenim i složenim, ali nipošto u Bogu, u kom nema nikakve složenosti, nego je »ens simplicissimum« i »actus purissimus«.

Zato zapadni bogoslovi na čelu sa sv. Tomom (tomistička škola) protiv Fotija i Grka odlučno ostadoše na tom gledištu, da ako Duh Sv. ne bi ishodio od Sina, ne bi moglo biti nikakve stvarne razlike između Njega i Duha Sv. Izlaznom točkom njihove argumentacije je poznato načelo, što ga je stavio sv. Anzelmo za Boćcijem prema nauci sv. Otaca: »Omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio«. U Bogu — razlažu oni — mogu da budu samo dva »praedicamenta«: »supstantia« i »relatio«. Po supstanciji ne može biti med božjim osobama stvarne razlike, jer je ona za sve tri osobe jedna te ista. Relacija pak posmatrana u odnošaju prema supstanciji, na kojoj počiva, u njoj i iščezava, jer je stvarno s njome posve istovjetna (esse in), a ostaje tek u odnošaju prema svome suprotnjaku, t. j. korelatu (esse ad). S druge opet strane suprotni odnošaj med božjim osobama može da bude samo onda, ako jedna osoba od druge ishodi, jer svaki drugi odnošaj (disparatni, slični) ne stvara suprotnosti i ne unaša u Bogu stvarne razlike. Ako dakle med božjim osobama ima u opće stvarne razlike, a mora da je ima (inače ne može biti ni govora o različitim božjim osobama), onda takve razlike ne može da bude po supstanciji, nego jedino po suprotnoj relaciji, t. j. ako jedna osoba od druge ishodi. Ne ishodi li dakle Duh Sv. od Sina, ne će između Njega i Sina biti suprotnog odnošaja, pak prema tome niti stvarne razlike.

Ali protiv ove argumentacije ustadoše bogoslovi na čelu sa Duns Scotom (Skotistička škola), pa se tako razvio spor oko unutarnje vrijednosti gornjeg tomističkog razlaganja. Nastalo je naime pitanje, koje si je i naš auktor stavio u naslovu knjižice: »Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet?« U riješavanju toga pitanja Skotiste naglašuju i opet »različiti način« ishodenja Sina i Duha Sv. od Oca, jer da ti načini sami po sebi, i neovisno od ishodenja Duha od Sina, uvjetuju i stvaraju osobnost Sina (filiatio) i osobnost Duha Sv. (spiratio) i uvadaju stvarnu razliku među njima. I to je dodirna točka Skotista sa Fotijem. Ali dakako valja primijetiti, da u cijelom ovom pitanju Skotiste pretpostavljaju kao od drugud dokazanu činjenicu, da Duh Sv. ishodi i od Sina i u tome kao nebo od zemlje otkaću oni od Fotija. Njima je samo, da dokažu neosnovanost tomističke tvrdnje, kao da bi ishodenje Duha Sv. od Sina bilo formalnim distinktivnim principom njihove osobne različenosti. Po njihovoj nauci razlikovali bi se Sin i Duh Sv. osobno i stvarno i onda, kad bi se pretpostavilo, dakako lažno, da Duh Sv. ne ishodi od Sina.

Ishodnom točkom Skotističke škole u tom pitanju je načelo, što ga je istaknuo već Henrik Gandavenski: »Eodem rem distingui, quo constituatur in esse«. Ako se Božje Osobe — umuju Skotiste — međusobno razlikuju, onda svaka mora da ima neku osobinu, po kojoj se ona formalno stavlja »in esse« i osobno od druge razlikuje. Za Sina takvom osobinom ne može da bude »spiratio« ni »vis spirativa«, jer ta ne pripada samo njemu niti mu pripada osobno, nego mu je zajednička sa

Ocem. Kao što dakle za Oca samo »očinstvo« (paternitas), tako i za Sina samo »sinovstvo« (filiatio) može da bude osobinom, po kojoj se On osobno razlikuje i od Oca i od Duha Sv., pak se prema tome može razlikovati od Duha Sv., iako ovaj ne bi od njega ishodio.

Ovo je u suštini teorija skotistička, kojoj Dr. Slipyj daje historičku genezu i kritičku ocjenu. Zasluga je Dr. Slipoga, što je on prvi dao historički prikaz ovog spora. On je otkrio dosad slabo poznatu činjenicu, da začetnikom ove skotističke teorije nije Duns Scot, nego da su to isto učili i drugi bogoslovi prije njega, kao Gerard iz Abeville, Henrik Gandavenski, Richard iz Medieville, a osobito Gvilelm Varro, koji o tom predmetu opširno raspravlja. Duns Scot je tek sustavnije i logičnije izložio dokaze i protudokaze te pojedine tvrdnje dublje obrazložio. Ne bi bilo loše, kad bi auktor kod pojedinih bogoslova bio naveo i godine njihovog djelovanja, kako bi se imao jasniji historički pregled cijelog ovog spora.

U kritičkoj ocjeni pokazuje Dr. Slipyj, kako skotiste imaju manjkavi pojam o božjim relacijama i kako griješe u tome, što miješaju stvarni poredak s logičkim izdižući kao princip osobnosti i distinktivnosti u Bogu one osobine, med kojima ne može biti stvarne razlike, nego je samo »distinctio rationis«. U Bogu »omnia unum sunt, ubi non obviat relationis oppositio«. Sve je u Bogu jedno izuzev osobnih odnošaja.

Čini mi se, da auktor suviše veliku važnost polaže ovom pitanju u polemici sa pravoslavcima. »Reiecta enim — kaže u uvodu (str. 4.) — »sententia scotistarum a fortiore quaecunque etiam tenuissima probabilitas haereseos photianae respuitur«. Da dokažemo neosnovanost Fotijeve jeresi, nije potrebno, a možda niti uputno, da sa pravoslavcima vodimo polemiku lih na ternu filozofskih špekulativnih razlaganja. Ova »quaecunque etiam tenuissima probabilitas haereseos photianae respuitur« jasno i nepobitno već samim pozitivnim dokazima uzetim iz zajedničkih nam izvornika objave: sv. Pisma i crkvene predaje. Iza ovih pozitivnih dokaza ne ostaje za nauku Fotijevu nikakva pa ni »tenuissima probabilitas«, koja bi se tek filozofskim dokazima imala da odstrani. A kad se već radi o tome, da se katoličkoj nauci dađe »ratio theologica«, onda je po mojem skromnom mišljenju bolje, da se protiv jeresi Fotija iznaša onaj drugi jednostavniji i shvatljiviji dokaz, kojim i škotiste izvode ishodenje Duha Sv. od Sina, a taj je, da je Sin morao rođenjem primiti od Oca svu njegovu savršenost, dakle i »vim spirativam« (t. j. spirare Spiritum S.), a tek nije mogao da primi Očevo »očinstvo«, a to zato, jer je ovo u izravnoj suprotnosti s Njegovim »sinovstvom«. Dakako i nutarnji bogoslovsko-filozofski razlozi, što ih tomiste na dugo i široko ističu protiv škotista, potvrđuju i potkrepljuju nauku katoličke crkve o ishodenju Duha Sv. od Sina, ali tko će danas u polemici s pravoslavcima odbacuje nauku škotista, kad je za to potrebno znanje, i to produbljeno i profinjeno znanje cijele školastičke metafizike, a pogotovo onih najsuptilnijih metafizičkih pojmova o naravi i osobi, o esenciji i supstanciji, o supstanciji i relaciji i t. d.?

S time ne ću da kažem, da ne nastojimo, te i pravoslavne bogoslove predobijemo za študij školastičke filozofije i bogoslovije. Pa ako

auctor imade i tu ideju na umu kod svojih rasprava, njegovo nastojanje bit će svakako plemenito i pohvalno.

Dr. I. Višošević.

Heinrich Mayer: Katechetik. Zweite, vermehrte Auflage. Freiburg im B. Herder, broš. 4.40, uvez. 5.60 RM. — Rijetko bismo još mogli naći u katehetskoj književnosti knjigu, koja vodi tako točan račun o svima tekovinama moderne pedagogije i koja tačno evidentira sve struje, koje nastaje u novije doba, pa da to onda primjeni na praksu, kao što to čini pisac djela, kojeg spominjemo. Ako je već kritika tako povoljno ocijenila prvo izdanje ove knjige, onda zavrijeđuje ovo drugo, povećano i u mnogomu obziru izmjenjeno, još i veću pohvalu, još i bolju preporuku. Pored posve preradenih dijelova, ima u njoj i sasvim novih paragrafa; tako je naročito nov, u katehetskoj književnosti dosada slabo obrađivan ulomak, o vjerskoj obuci u višim godištim, dakle ulomak, koji se osvrće na materijal, što se obrađuje u višim godištim gimnazija, realki i nekih stručnih škola, u komu se iznosi metoda obradbe i cilj, što ga valja imati na umu, kad se s dacima uzimlju pojedine grane vjerske obuke određene za razne razrede. Literatura, što je autor spominje, obilata je, a potkraj su dodani primjeri za kateheze u pojedinim godinama, tamo od onih najmanjih. S pravom koristi moći će upotrebljavati knjigu samo onaj, komu je dobro poznata didaktika i hodegetika, jer se pisac često na njih pozivlje, pa pokazuje, kako im se može i mora zadovoljavati kod vjerske obuke. — U našim se prilikama, osobito u duhovnoj pastvi, moramo mi dakako držati onoga, što se može i dade provesti, dok će mnogo toga, što pisac ovdje iznosi, ostati za nas tek ideal, koga s poštovanjem susrećemo i hvalimo, a da ipak ne idemo za tim, da ga stignemo.

Prof. Franjo Lasman.

1. **Pribilla Max: Um die Wiedervereinigung im Glauben.** 8° (VIII + 80 S.) Freiburg i. B. 1926 Herder, M. 2.20.

2. **Kuhner Dr. Michael: Die Aufgaben der katholischen Aktion.** Vortrag gehalten am Katholikentag in Vukovar (15. VIII, 1928). Osijek 1928, 16°, str. 11; Din 2.—

3. **Guberina dr. Augustin: Katolička Crkva.** (Pretiskano iz »Vrhbosne«) Sarajevo 1928 Tiskara »Bosanska Pošta«. 8°, (VIII + 80 S.).

4. **Duhovni život.** Asketsko-mistička revija. God. I. br. 1 i 2. Zagreb 1929. Izdaju Oo. Dominikanci u Zagrebu.

1. — Pribilla ima pred očima sjedinjenje katolicizma s protestantskim crkvenim zajednicama. Kad ga gleda u njegovoj strukturi i sve jačem udaljivanju od Krista, on s pravom ništa ne očekuje od onih pothvata, koji su došli do izražaja u Stockholmu i kasnije u Lausanni. Zato P. naglasuje ne samo nevjerojatnu pocjepkanost i raznolikost u shvaćanju, što vlada među protestantskim raznim sektama, nego i vrlo malu ili nikakovu ozbiljnu težnju na njihovoj strani (str. 50.). Putevi k sjedinjenju vode preko pojedinačnih obraćenja k većem medusobnom razumijevanju i snošljivosti. Naše doba nije zrela za ovaj i ovakav pothvat. Ono je vrijeme ustrpljivog pripravnog rada.